

УДК 007 : 304 : 004. 9

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ТА ПРОСВІТНИЦЬКІ ПЕРЕДАЧІ “СВІТЛИЦЯ” І “СЛОВО” В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Наталя Шайда

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Виявлено загальні тенденції та прикметні особливості представлення і популяризації основних параметрів української ідентичності етнокультурного типу у передачах літературно-мистецького та просвітницького циклу Львівського обласного радіо.

Ключові слова: рубрика, ведучий, тематична передача, поезія, історична пам'ять.

Аналіз мистецько-літературних та просвітницьких передач “Світлиця” та “Слово” Львівської обласної державної телерадіокомпанії дає можливість виявити особливості, переваги і недоліки впливу цих передач на процес засвоєння чи зміцнення серед слухачів української ідентичності етнокультурного типу. До таких ідентифікаційних параметрів належать — українська словесність, традиції духовності та історична пам'ять.

Передача “Світлиця” виходить в ефір раз у тиждень — щонеділі о 20 год. До участі в ній запрошуються українські письменники, поети, актори, літературознавці, театрознавці, кінознавці. Зазвичай, для розмови ведучого з запрошеним гостем обирається одна з перелічених тем: “До джерел” (українські традиції і звичаї), “Письменник і час” (про стан сучасного письменства в Галичині та Україні), “Молода муза” (постаті українських поетів ХХ ст.), “За лаштунками сцени” (вистави львівських театрів та їхніх провідних акторів), “Книга — морська глибина” (помітні явища книжкового ринку) [9].

Подібна за жанровою тематикою до попередньої передачі є програма “Слово”, яка виходить у ефір щоперший і щочетвертий понеділок місяця о 20 год. У ній спеціально, за участю науковців і літераторів, дискутуються проблеми української мови і літератури, а в рубриках “Слово неодцвітне”, “Антологія авторського читання” у виконанні як самого ведучого, так і гостей студії, звучать кращі сторінки сучасного українського письменства. До числа найкращих тематичних передач з циклу “Слово” належать “Вибір” (про поетичну книгу Івана Гуцака), “Князь роси” (про творчість поета Тараса Мельничука), “Білий лебідь” в оправі смутку” (про книги письменниці Євгенії Божик), “Талант підневільний” (радіорозповідь про кінорежисера і драматурга Олександра Довжен-

ка), а також передачі, присвячені Ліні Костенко, Лесі Українці, Тарасові Шевченку, Ігорю Білозіру, Олесю Ангелюку, Галині Гордасевич, Михайлині Коцюбинській, Євгенові Сверстюку, Ігорю Калинцю, Василю Симоненку, Василю Стусу, Миколі Віграновському [6, с. 31].

Уже сама постать ведучого здатна чимало сказати про зміст і характер його програм. Постійним автором і ведучим передач “Світлиця” та “Слово” є чи не найвідоміший радіожурналіст Львівської обласної державної телерадіокомпанії, член Національної спілки письменників України, автор сценаріїв телевізійних фільмів, лауреат всеукраїнських фестивалів “Калинові острови” – Зиновій Суходуб. Журналіст, письменник, літературознавець, кіносценарист, уся творчість якого протягом 15-ти років праці у Львівській обласній радіокомпанії є невичерпним джерелом патріотизму, оскільки перейнята щирою любов’ю до рідної землі, міста, його людей. Захоплює його неповторний і легко упізнаваний стиль ведення передач — від рафінованої, витонченої та інтелігентної манери висловлювати почуття, викарбовуючи їх оксамитовою інтонацією мовлення у найкоштовніші діаманти української словесності, — до емоційності й відкритості автора до діалогу, який досягає межі істинного співпереживання прекрасного та нетлінного з гостями та слухачами. На думку З. Суходуба, вплив радіожурналіста на суспільство є насамперед наслідком живого, емоційного мовлення в ефірі, адже “слово яке народжується, слово яке будується, слово яке виліплюється з темпераменту, яке в цю хвилину народжується, слово забарвлене голосом, слово намальоване емоціо і раціо, як на мене — це є настільки велика пам’ятка екзистенції людини, душі, що я тепер ставлю його чи не вище від слова навіть писаного”. Цінність такого слова полягає у тому, що “слово народжується, думка народжується, вона відбувається, тут лишається фактаж, воно не редаговане, воно є безпосереднє” [10].

Попри те, що передачі З. Суходуба не є прямоефірними, а створюються на основі інтерв’ю з відомими особами, їхня духовна енергетика ні в чому не поступається психологічній напрузі інтерактивного мовлення. Це говорить про надзвичайно високий рівень творчої та мовної майстерності радіожурналіста. Про духовне коріння своєї творчості, її нерозривний зв’язок із рідними землею та народом, свою замилованість українським словом, історією, традицією З. Суходуб каже наступне: “Я — дитя поеми в камені — Львова, котра звучить божественною музикою вже і в генах, а ще — материного бібрецького роздолля полів, мальовничих лісових байраків, батькового волинського безмежжя із різнотрав’ям лук та сріблитою Стир-рікою. І у цім казковім підсонні, під муравою, мої поховані і непоховані працьовиті предки-патріоти, котрі жили гарно і гордо в цім світі Божім, а як настала пора — мужньо пішли у кривавий тан проти ворогів України у лавах опору” [7, с. 2]. Неабиякий вплив на світоглядні переконання З. Суходуба справило знайомство з відомим українським археологом Ігорем Свешніковим та участь в його експедиціях, які досліджували місця славетних битв українського козацтва [8]. Цей неповторний досвід змусив заговорити вустами З. Суходуба, який “простежує свій родовід від вусатої козаччини” [7, с. 2], глибоко приховані у свідомості більшості людей пласти етнічної пам’яті, а самого журналіста перетворив на речника української ідеї. Можна сказати, що через струни власної душі З. Суходуб торкається феномену українського духу, перебуваючи немов у євангельському сопричасті, з одного боку, — з джерелами української духовності, якими є література та мова, а з іншого — з

аудиторією радіослухачів, які з його голосу долучаються до нетлінних скарбів українського духовного світу. Недаремно гаслом передачі “Слово” стала фраза: “Любімося українці, шануймося і причащаймося рідним словом”, а кожну передачу автор розпочинає зверненням до слухачів доброзичливим побажанням фізичного і духовного здоров’я. Згідно з окресленням самого З. Суходуба, “головне — удосконаливати свою душу, бо самопосягати великій святій ідеї тим потрібніша людям, чим глибше пізнаєш свій народ, тоді більше можеш збагатити його” [6, с. 134].

Оповідючи про свої просвітницькі передачі, З. Суходуб бачить їхню мету у тому, щоб “допомогти людям усвідомити свою національну ідентичність, розвинути гідність, самоповагу, усвідомити можливо те, що не є усвідомлене ними”. У його розумінні, радіослухачі — це не якась безлика маса, а — океан унікальних особистостей, до серця кожної з яких автор і ведучий зобов’язаний “знайти особливий ключик”. У остаточному рахунку створюється духовна єдність аудиторії, яка згуртовує індивідів у міцний колектив однодумців. Радіожурналістові слід створювати “проекцію на особу – особистість, бо кожна людина, нормальна, зрештою, будь-яка, має свою місію, важить у житті суспільства є носієм енергетики, ідеології якоїсь, коли вона є виразною цією ланкою в соціумі, то тоді соціум є міцніший, багатоманітніший” [10]. Передачі З. Суходуба насамперед звернені до освічених і мислячих людей, тобто тих, хто спроможний не тільки засвоїти українські цінності, але й стати запорукою їхнього подальшого поширення та примноження: “Ми мусимо дбати, щоб кожен український інтелігент був носієм нашої культури, щоб кожна людина не схотіла іншої землі, крім своєї квітучої” [1]. Не випадково, у розмові з відомим діячем руху дисидентів Євгеном Сверстюком було порушено питання відповідальності інтелігенції перед своїм народом, яке набуває особливого значення в наш час ідейного конформізму та матеріального пристосування. Йшлося про забутий Франків імператив: “Лиш боротись — значить жити”.

Зрозуміло, що кожен із запрошених діячів української культури постає перед слухачами як взірцевий носій цілого набору українських національних чеснот, більше того — як палкий речник етнокультурної концепції нації, яким є, зрештою, сам ведучий. За словами З. Суходуба, кожна його зустріч з особистістю (“а зустрічі мають бути лише з особистістю”), передбачає виникнення почуття взаємної довіри та співпереживання, бо лише “тоді це переконливо, тоді це як найширше”. За словами журналіста, головний чинник успішного діалогу у радіоєфірі, це — щирість співрозмовників (“щирість, так чи інакше вона завжди мусить бути”). Розмова торкається не тільки мистецького доробку гостей, але насамперед спрямована на з’ясування їхньої суспільної позиції, відтак головний психологічний ефект зустрічей у радіосвітлиці є наслідком виявлення спільного для ведучого і гостя “символу віри” — їхньої української національної ідентичності. За виразом З. Суходуба, почуття національної ідентичності напрочуд близьке до почуття християнської любові: “Врешті-решт починаєш похристиянськи любити цю особистість, ну і знову ж таки любити мабуть, як людину свого ж народу, свого побратима, посестру” [10].

Кожного разу розмова складається по різному, і це зрозуміло, бо кожен з гостей є унікальною особистістю. Одні з них демонструють свої погляди напрочуд скромно і ненав’язливо, але так, що кожне їхнє слово й інтонація не полишають в цьому сумнівів у їхній міцній етнонаціональній позиції, інші, як-от, напри-

клад, літературознавець і поет Валерій Шевчук — формулюють свій “символ віри” прямо і рішуче: “Я співпереживаю з більшістю, я переконаний, з абсолютною більшістю громадян України, які за українську Україну, не за якусь химерно вибудовану державу, яку нам намагаються зі сходу нав’язати, а саме за українську Україну, в якій би українцям затишно жилося, і не довелося б їм боротися, щоб українська мова єдина державна була, за те, щоб українська книжка була, за те, щоб українські засоби інформації, такі як редакції газет, радіо, телебачення були справді українські, а то зараз біда велика, багато зросійщеного” [1].

У одній зі своїх передач З. Суходуб просто і водночас образно окреслив нетлінні скрижалі української національної ідентичності: “Бути сином своєї матері, свого народу, своєї землі” [35]. Послуговуючись цією думкою, як чітким методологічним дороговказом нашого дослідження, з’ясуємо, що кожна згадана З. Суходубом складова української національної ідентичності (родина, народ, батьківщина) проходить “червоною ниткою” через його розмови з гостями студії.

Тема визначального впливу батьків, а надто — матері, на формування національно-світоглядної ідентичності українців пов’язана насамперед із розумінням того, що досвід, а у пізнішому віці — спогади дитячих років — вибудовують у свідомості людини стрижень її суспільної ідентичності, визначають її свідоме ставлення до базових цінностей. Відтак обов’язковим елементом передач З. Суходуба є з’ясування обставин життєвого шляху гостей його радіосвітлиці, а надто — їхніх перших кроків на рідній землі. Наприклад, значну частину розмови з поетом-піснярем Євгеном Гуциним зайняло висвітлення того моменту, коли у поета прокинулася любов до українського віршованого слова. Гість студії наголосив, що “любов до традиції приходить з молоком матері”, а основним фактором свого зацікавлення поезією назвав традиційну українську родину та ту непересічну роль, яку грала в ній мати — вчителька української мови [2]. Так, В. Шевчук найбільш хвилюючі миті оповіді про своє життя присвятив спогадам про батька, за фахом простого шевця, який утім на все життя став для сина прикладом глибокої духовної і моральної наповненості. За його словами, він “виріс як український письменник саме з сімейних засновків”, а дитячі й юнацькі переживання, навіки збережені у формі спогадів, становлять першооснову його закоханості у рідну землю, її людей та природу (образи малев та соняхів у віршах поета): “Спогади сильно володіють нами — вони ніколи не мають закінчення” [1]. Письменник Василь Шкляр зазначив, що зростання у родині з давнім українським корінням (нащадків учасників національно-визвольних змагань 1917 — 1920 рр.) дуже рано навчило його ідентифікувати себе як свідомого українця і, до певної міри, це українство реалізувалося через зверхнє ставлення до тих однолітків та їхніх батьків, які забували рідну мову й говорили російською [4]. Про світоглядний вибір і його залежність від родинних цінностей чимало згадала й Ольга Богомолець, правнучка відомого українського ученого-медика, кілька гілок родини якої опинилися під пресом сталінських репресій за свою любов до України [3].

З. Суходуб чітко усвідомлює, що з дитячим досвідом і особистим прикладом батьків та родини нерозривно пов’язана ще одна важлива складова формування української ідентичності етнокультурного, а отже — глибоко традиційного типу. Йдеться про релігійність та зв’язок з українською Церквою. Ця тема порушується автором і ведучим передач “Світлиця” та “Слово” під час

зустрічей з більшістю гостей. Піднесено декламуючи під час розмови з лауреатом літературної премії ім. Лесі Українки Марією Людкевич її сонети, написані під враженням візиту Папи Римського Івана Павла II в Україну, З. Суходуб ствердив існування прямого взаємозв'язку між вірою у Бога та духовним відродженням України. За його словами, ознайомлення з релігійною поезією М. Людкевич залишає по собі потребу любити ближнього, шанувати Бога та любити Україну. Спілкуючись у передачі “Слово” з групою вчителів української мови з Румунії, З. Суходуб пригадав слова Л. Костенко про те, що “українцем бути не легко навіть в Україні, а тим більше у світах”, та запитав, яким чином виховати у собі українське світобачення в умовах чужої, часом несприятливої культури? Відповідь була промовистою: окрім прикладу батьків, визначальним фактором формування української ідентичності була українська Церква. За словами гостей з Румунії, навіть тоді, коли у навчанні чи в праці спілкування відбувалося румунською мовою, то мова спілкування з Богом — українська — зберігала недоторканими найзаповітніші струни душі і становила собою неначе духовний код українства. Не випадково, що там, де не було українського храму, занепадала українська мова і відчуття національної ідентичності [5].

Характерна для етнокультурного розуміння ідентичності тема нерозривного зв'язку між індивідом, особливо інтелігентом, і його народом набуває у передачах З. Суходуба особливого, можна сказати — релігійного — виміру. На думку радіоведучого, “кожен митець мусить мати місію, мусить ставити перед собою завдання, можна казати, що Всевишній нас на якусь роль на цій землі і в суспільстві, так би мовити, посилає, засилає, але кожна людина мусить свідомо бачити свою місію і працювати над тим усвідомлено і водночас звичайно; хочеться завжди жертвувати чимось заради чогось і це є складовою творчості” [10]. Погляди З. Суходуба поділяють й гості його радіосвітлиці. Наприклад, розважаючи про роль покоління українських інтелігентів-“шістдесятників” у підготовленні незалежності України, В. Шевчук вказав на те, що ця блискача плеяда (Л. Костенко, Є. Сверстюк та ін.) народилася на зламі 20-30-х рр. минулого століття, саме тоді, коли кращі сини народу — діячі періоду Української революції — були розстріляні більшовицьким режимом. Позбавлений своїх духовних лідерів, народ тим не менше народив покоління нових провідників і хоронителів своєї культури. За його метафоричним висловом, народ — це живе тіло, яке, хворіючи, тим не менше знаходить в собі сили для відновлення і нового існування: “Народ — творіння Бога чи Природи, держава — людей”. В. Шевчук вказав, що великий будитель українства Т. Шевченко “народився тоді, коли все було знищено, у селянській оселі, а не в палаці, так само як Ісус Христос”. Запорукою ж відновлення української інтелігенції поет назвав народні джерела мудрості [1].

Письменник В. Шкляр, автор відомого роману “Залишенець” (Чорний ворон), який на основі документальних джерел відтворив картину боротьби українських повстанців з радянською владою, сформулював думку про те, що запорукою існування України є селянство, яке він назвав українським класом. Попри систематичне знищення, яким була політика голодомору, воно стало середовищем, з якого виростили нові покоління української інтелігенції. “Не буде села — не буде України”, — підсумував В. Шкляр свою розмову з З. Суходубом, ствердивши при цьому, що вірить у майбутнє відродження українства саме

тому, що зв'язок між інтелігенцією і традиційною народною культурою все ще є міцним.

Нарешті, вагомою складовою розмов у радіосвітлиці З. Суходуба стали любов до рідної землі та чинники її формування. До найчастіше згадуваних гостями радіосвітлиці З. Суходуба чинників належить захоплення поетичним словом Тараса Шевченка, яке відобразило головні параметри українського світовідчуття, українського ментального типу. В. Шкляр навів приклад знайденої ним у архівах СБУ характеристики якогось кадебіста щодо патріотично налаштованого українця: “Начитався Шевченки і став бандитом”. На думку письменника, насправді це була найвища оцінка націєтворчої сили Шевченкового слова [3]. В. Шевчук згадав про портрет Шевченка з батьківської хати, який своїм поглядом немов пробуджував у ньому допитливість до рідного слова [1]. Недаремно у передачі “Слово” устами її ведучого звучить витончена українська поезія — як класична (насамперед Шевченко, Франко і Костенко, які є улюбленими поетами автора передачі), так і сучасна [5].

Практично усі гості З. Суходуба (і насамперед сам ведучий) визнають свою любов до української пісні, яка має глибокий зв'язок з фольклорною традицією. Передачі супроводжують музичні заставки на тлі з української класики. Вони створюють відчуття невидимої, але від цього не менш реальної присутності українського духу. Добре сказав про це відчуття В. Шевчук, ствердивши, що “пісня — це як крила української нації, тому наша нація — невмируща” [1].

Щирі, задушевні розмови З. Суходуба із особистостями, які свідомо ідентифікують себе як носіїв української етнокультурної ідентичності, постійно нагадують слухачській аудиторії про основоположні чинники цього складного духовного явища. Ці чинники, які “допомогли стати свідомими носіями надбань нашого народу”, З. Суходуб окреслює як “успадковані від предків найцінніші скарби-клейноди — українське слово, нашу рідну пісню, нашу історичну пам'ять, але найперше — національну гордість і обов'язок перед предками і нащадками” [5]. При цьому ведучий висловлює сподівання, що його слухачі так само свято зберігатимуть ці цінності, як і гості його студії, які щедро діляться власним досвідом любові до свого народу й України.

Щодо формату, то це — українська класика, яка відповідає історично усталеній концепції етнокультурного розуміння нації. Вікова аудиторія — старший і, частково, середній вік, на що вказує неквапливий темпоритм і розмовний характер передач. Соціальна спрямованість декларується як найширша, але, на наш погляд, йдеться, головним чином, про інтелігенцію. Обидві передачі ґрунтуються на задушевній розмові ведучого з гостем, адже всі запрошені є активними поборниками етнокультурної моделі української нації. Є й просвітницька мета передач — пробуджувати національну свідомість, національну пам'ять, національну гідність поєднанням засобів радіожурналістики, літератури, музики. До того ж у підготовці програм “Світлиця і “Слово”, окрім одного з головних жанрів — репортажу, який виходить за рамки сухого інтерв'ю і перетворюється у захоплюючий діалог, використовується ціла суміш різножанрових елементів — радіонарису-інтерв'ю, радіоп'єси, моновистави за участю ведучого як актора, радіофільму тощо. Тією складовою, яка поєднує жанри, є психічне відчуття “катарсису, пережиття якогось, очищення болем, співпереживання, це вже у галузі драматургії, але палітра засобів як найширша дає результат в художніх програмах” [10]. З іншого боку, передачі Львівського обласного радіо на-

гадують радше літературно-мистецькі вечори, оскільки в них не обговорюється якась центральна проблема. “Світлицю” і “Слово” веде один журналіст. Саме його дивовижна майстерність, непересічний літературний талант і особистий шарм роблять ці короткі передачі незвичним явищем медійного пейзажу Львівщини. На наш погляд, З. Суходубу лаконічно і душевно вдається акцентувати і доносити до слухачів основоположні аксіоми української національної ідеї та зацікавлювати аудиторію конкретними прикладами її впливу на формування національної свідомості етнокультурного типу.

1. “Світлиця” з гостем В. Шевчуком (запис 2009 р., наданий автором і ведучим передачі З. Суходубом).
2. “Світлиця” з гостем Є. Гушиним (запис 2009 р., наданий автором і ведучим передачі З. Суходубом).
3. “Світлиця” з гостем О. Богомолець (запис 2010 р., наданий автором і ведучим передачі З. Суходубом).
4. “Світлиця”-2 з гостем В. Шклярком (запис 2010 р., наданий автором і ведучим передачі З. Суходубом).
5. “Слово”, 18 липня 2011 (автор і ведучий — З. Суходуб, гості — вчителі української мови з Румунії).
6. Стафієвська С., Журавка О. Світоч душі: Монографія / Світлана Стафієвська, Ольга Журавка. — Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2007. — 272 с.
7. Суходуб З. Двоє слів про себе / Зиновій Суходуб // Літературний Львів. — Львів, 2011. — № 2. — С. 2–3.
8. Суходуб З. Земля повертає пам'ять: Нарис-спогад про Ігоря Свешнікова / Зиновій Суходуб // Збірник тез наукової конференції “Життєвий та творчий шлях І. К. Свешнікова, присвяченої 90-річчю від дня народження видатного українського історика-археолога, невтомного дослідника козацької доби”. — Рівне, 2005. — 95 с.
9. Суходуб З. Львівське обласне радіо в ефірі!: Нарис історії та сьогодення / З. Суходуб. — Львів, 2011. — 14 с.
10. Шайда Н. Інтерв'ю з Зиновієм Суходубом. Львів, запис у особистому архіві дисертанта, 2011 р.

LITERARY AND ARTISTIC AND EDUCATIONAL PROGRAMS “SVITLYCIA” AND “WORD” TO THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY

Natalia Shayda

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
E-mail: journft@franko.lviv.ua

There are general trends and distinctive features of the presentation and promotion of basic parameters of Ukrainian ethno-cultural identity in programs such as literary and artistic and educational cycle Lviv regional radio.

Key words: topic, presenter, content transmission, poetry, historical memory.

**ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИЕ
ПЕРЕДАЧИ “СВЕТЛИЦА” И “СЛОВО” В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ
УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ**

Наталья Шайда

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

E-mail: journft@franko.lviv.ua

Охарактеризованы общие тенденции и отличительные особенности представления и популяризации основных параметров украинской идентичности этнокультурного типа в передачах литературно-художественного и просветительского цикла Львовского областного радио.

Ключевые слова: рубрика, ведущий, тематическая передача, поэзия, историческая память.

Стаття надійшла до редколегії 09.09.2011

Прийнята до друку 26.09.2011